

ДРУГЕ НАРОДЖЕННЯ КОБЗИ

З давніх-давен побутував на Україні музичний інструмент, що звався кобзою. Він зафіксований на численних малюнках, в народних піснях, згадується про нього у легендах та переказах. Але й нині навколо кобзи точиться багато різних припущень, непорозумінь, а то й справжніх фальсифікацій.

Сьогодні на Україні існує декілька зразків музичних інструментів, які певна частина фахівців вважає кобзами. Один з тих зразків, що створений на основі російської домри, і використовується у ансамблях та оркестрах. Другий — подібний до гітари.

Чи є підстави стверджувати, що оті музичні "мутанти" мають хоч якесь відношення до українського народного музичного інструментарію? Безперечно, що ні! Тому, що музичні інструменти можуть існувати тільки маючи безперечні ознаки самостійності: а) конструкцію, б) стрій, в) спосіб гри. Вищеперелічені музичні інструменти не відповідають отим вимогам за двома компонентами: строем та способом гри.

Чи є на Україні кобза? Так, існує. Саме таким зразком є кобза Остапа Вересая, яка документально зафіксована у працях М. В. Лисенка: "Характеристика особенностей украинских дум и песен в исполнении кобзаря Вересая", "Народні музичні інструменти на Україні", та нотних прикладах.

Порівнюючи кобзу з іншими зразками старосвітських бандур, ми бачимо, ще за конструкцією цей інструмент відмінний від них своєю симетричністю побудови та зовсім невеличкою кількістю приструнків (шість). За строем (соль, де, ре, соль, ля, ре — на грифі, соль, ля, сі, до-дієз, ре — на приструнках) кобза теж не має аналогів серед бандур. За способом гри кобза є представником лютнеподібного музичного інструментарію. Для того, щоб видобути певну висоту звуку, потрібно вкоротити довжину струни притискаючи її до грифу інструменту.

Отже, за усіма компанентами, кобза Вересая безперечно має право на життя.

Але стоп! Давайте все таки спробуємо розглянути деякі "архаїчні примітиви" та проаналізувати, на прикладі процесу відродження кобзарства, що ми надбали і, що ми згубили, у цій війні із самими собою. А загубили ми дуже багато. Наприклад, народну бандуру.

Інструмент з такою назвою і сьогодні існує на Україні. Виготовляє його Чернігівська фабрика музичних інструментів. Вона в цілому задовольняє потреби музичних шкіл, училищ, студентів консерваторій, інститутів культури тощо... Цей інструмент створений у 46-50-их роках майстром І. Склярком з метою зробити бандуру, яка б відповідала вимогам академічної школи. Такий новий, унікальний інструмент був створений, але то вже була не народна бандура. Тому отут потрібно остаточно, раз і назавжди, зробити розмежування між академічною бандурою радянської виконавської школи та старосвітськими інструментами із збереженою Г. К. Ткаченком неповторною зінківською школою гри, що й була одним з

компонентів справжньої кобзарської науки.

Стародавні бандури завдяки саме конструкції, строю оберігали традиційний репертуар від асимілятивного процесу з іншими псевдо-народними творами, що будуються на зовсім іншій європейськоладовій структурі і на сьогоднішній день, старосвітські інструменти як лакмусовий папірець відкоремлюють прадавню пісню від більш пізньої романсовоаматорської творчості. Бандура строїлась до голосу кожного окремого виконавця і тим оберігала цей, суто індивідуальний жанр від різних проявів "колективізації" та інших форм музикування. Індивідуальність виконавця — це одна з найхарактерніших рис кобзарства. Система та спосіб гри були направлені на розкриття можливостей співака, хоч говорити про спів, в розумінні сучасної академічної вокальної школи, повністю помилково.

Як свідчив "патріярх" зінківської науки, Г. К. Ткаченко: "У кобзарів не було співу, у них було переживання". Навіть ті виконавці, хто користувався голосом як самоціллю, підлягали суворому осуду з боку цехових пан-отців і, навіть могли лишитися визівки, тобто можливості працювати. Тому виконання дум та пісень у кобзарів більше йшло від розуму та серця, ніж від потужностей голосових зв'язок. Завдяки досить суворій дисципліні кобзарських шкіл, а також певній консервативності самого інструменту, до нас і дійшов властиво традиційний репертуар, якому академічна школа так і не знайшла альтернативу.

Ще один загублений інструмент — наша славнозвісна Кобза. Єдиним зразком, що має документальне свідчення може бути кобза описана у праці М. В. Лисенка "Характеристика особливостей українських народних дум, пісень, виконуваних кобзарем О. Вересаєм", а також "Народні музичні інструменти на Україні". Всі інші, домрогітарні зразки не мають документального підтвердження і тому розглядати ті аматорські витвори немає ніякої потреби.

Кобза О. Вересая відмінна від домри, гітари, балалайки і, особливо, бандури, за такими особливими компонентами:

1. конструкцією, 2. строем інструменту, 3. способом гри.

Кобза О. Вересая — симетричної будови лютнеподібний інструмент, що має шість струн на грифі та шість приструнків. Подібний музичний інструмент зафіксований також у праці Д. Яворницького "Історія запорізьких козаків". Відсутність ладків на грифі дозволяє видобувати не тільки півтонову хроматику, але й чвертьтонові ладові сполучення, що наближає інструмент до деяких зразків давньосхідного музичного інструментарію. Ось тут стає зрозумілою теза про становлення української культури на розі Сходу та Заходу. Кобза О. Вересая якраз і є унікальний зразок цього синтезу.

Торбан. Відродженням цього інструменту, в першу чергу, можна подякувати знову ж таки М. В. Лисенку, який у праці "О торбане и музыке песен Видорта", описав його стрій, конструкцію, спосіб гри та подав нотні зразки музичних творів. Торбан, теорбан чи, як говорили в народі — панська бандура — розкриває зовсім невідому досі сторінку музичної культури української шляхти. Аналізуючи на практиці цей інструмент, можна без сумніву стверджувати його європейське походження, з вкрап-

ленням суто українського винаходу — приструнків. За способом гри торбан об'єднав два попередні інструменти — кобзу та бандуру, але будучи конструктивно набагато складнішим від своїх попередників, потребував більше часу для опанування гри, через це, певно, й не поширився серед простого народу, так і залишившись елітарним музичним інструментом. Тим паче, що музиканти не тільки співали під супровід торбану, але й танцювали. В праці Русова "Торбанисти Грегор, Казтан и Франц Видорты", читаємо: "...видел шестерых надворных казаков, обученных игре на торбане и танцам, которыми сопровождалась эта игра" і далі: "Танцы эти (14 фигур казака, между которыми были и "впрысяды")".

Коротенька характеристика кобзарського інструментарію потрібна для зрозуміння тієї широкої палітри музичної виразності притаманної українським бардам, яка була однією із складових частин кобзарства.

Разом із знищенням російським царатом низового козацтва почався занепад і кобзарської діяльності. Якщо в численних народних зображеннях козака-Мамає ми не бачимо жодного незрячого співця, то описи кобзарів останніх століть подають лише сліпців, для котрих спів та гра були, в першу чергу, способом існування. Тому "жебрацький" період кобзарства потрібно розглядати як досить своєрідне явище за певних соціально-політичних умов на Україні, але не роблячи з нього аксіоми.

Зовсім іншим було кобзарство за часів низового козацтва. "Кобзарь у запорожцев был хранителем заветных казацких преданий, "живописателем лыцарских подвигов", иногда первый лекарь больных и раненых, иногда освободитель невольников из плена, иногда поджигатель к военным походам и славным подвигам низовых молодцов. Кобза, по понятию казаков, и выдумана самим Богом и его святыми, и от чего она и была у них в такой чести" (Д. І. Яворницький "Історія запорізьких козаків").

Кобзарство і бере свій початок від тієї волі душі та тіла, але скероване великою самодисципліною, що була характерною для лібейських та кобзарських братств і цехів. Ця дисципліна скерована чіткою авторитарною силою, а базується на глибокому філософському розумінні світу, тих вікових знань, що передавалась саме в усній формі від пан-отця (вчителя) до своїх учнів. Не всі виконавці були носіями традицій та законів життя, а саме ті, хто був найбільш духовно та інтелектуально вдосконалений. Такими на Україні й були характерники — люди, що могли матеріалізувати свою уяву. Оті прадавні провидці, віщуни, лікарі, астрологи, воїни, мандрівні музики усю свою діяльність і об'єднали під загальною назвою — КОБЗАРІ. Козак-Мамає і є ілюстрацією того збірного образу. Саме оті малюнки і збагачують уяву щодо прадавного козака-музиканта, характерника-кобзаря. Навіть у тих, не дуже досконалих зображеннях відчувається тенпорити його дивного Ладу, гармонійність Мамаївського образу. Наче з космосу звучить тихий, трохи одноманітний супровід, що заспокоює невітшену душу, а розсудливий голос живицею гоїть найболючіші рани, відкриває серце для любови та розуміння суті життя. Чим більше вдивляєшся в ті дивні риси обличчя козака-Мамає, тим більше починаєш прислухуватися до самого себе, до свого Я, і підсвідомо приходить розуміння отих дивних хвиль мамаївського Ладу, наче з марева поступово вимальовується шлях до Істини-Бога. Легенда

В. Кушпет з кобзою.

говорить — кобзу створив Всевишній, а кобзар, в кращому розумінні цього слова — є посередник між Господом і нами, людьми. Тому говорити про кобзарів, лише як співаків-музикантів, все одно, що не говорити нічого. І не дивно, чому сталінська машинерія одними з перших винищила тих останніх носіїв народного духу, а штучно створений вакуум заповнила академічними виконавцями з консерваторською освітою та партквитками у кишені. Під гаслом боротьби за високий художній рівень, назавжди була похована найголовніша риса, притаманна саме кобзарству — його Світогляд. Розглядаючи бандуру як самоціль, створивши інструмент з досить складною для опанування школою гри і тим самим штучно створивши його елітарним, засновники академічної школи, на жаль, не думали, — а що ми втрачаємо? Чи можливо порівнювати не порівнювані речі, — хай і блискуче є віртуозне виконання Баха, Бетховена, Моцарта, Бортнянського з прадавніми думами, псальмами, кантами, баладами, а головне з тією святою місією, даною кобзарству Найвищою інстанцією.

Відродження інституту кобзарства — дуже складна проблема, яку на консерваторському рівні вирішити неможливо, оскільки академічна школа має свою направленість і свої завдання. Але без високопрофесійних фахівців ця проблема також не буде вирішена. Тільки об'єднавши зусилля фолкльористів, етнографів, музикознавців, які спробують глибоко з'ясувати і зрозуміти, що ж таке КОБЗАРСТВО, а потім створити передумови для відродження цього дивного явища. Не зрозумівши надзавдання кобзарства — служиння вищій ідеї, ми можливо будемо мати блискучих бандуристів-вокалістів, інструменталістів, але навряд чи підуть Україною справжні кобзарі.

Музично-Літературний Журнал
Bandura
Бандура

Year 18

ЛИПЕНЬ — 1998 — JULY
ЖОВТЕНЬ — 1998 — OCTOBER

Number 65-66

"БАНДУРА"

КВАРТАЛЬНИК

Видає Школа Кобзарського Мистецтва
в Нью-Йорку

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Віктор Мішалов, д-р І. Соневицький, д-р Тамара Булат, проф.
Дарія Каранович-Гординська, Роман Савицький, композитор Юрій
Олійник, д-р І. Маглай (Туб), Валентина Родак.
Англомовна: Ліда Чорна.
Головний редактор: Микола Чорний-Досінчук.

Редакція застерігає за собою право скорочувати статті та правити мову. Статті, підписані авторами не обов'язково висловлюють погляди чи становище Редакції. Передрук дозволений за поданням джерела.

ВСІ МАТЕРІЯЛИ ДО РЕДАКЦІЇ
ПРОСИМО СЛАТИ НА АДРЕСУ:

SCHOOL OF BANDURA
84-82 164th Street
Jamaica, N.Y. 11432

Графічне оформлення: В. Пачовський

"БАНДУРА"

A Quarterly Magazine Published
by the New York School of Bandura

The Publisher reserves the right to edit all submitted materials. Submitted articles, signed by the author, do not necessarily reflect the official views of the "Bandura".

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ

Америка:

Річна передплата — 15.00 дол.

Поодинокі число — 7.00 дол.

Канада — 17.00 дол.

Інші країни — 17.00 дол.

Поодинокі число — 8.50 дол.

SUBSCRIPTION PRICE LIST

U.S.:

Annually — 15.00 дол.

Per issue — 7.50 дол.

All other countries:

Annually — 17.00 дол.

Per issue — 8.50 дол.

ЧИТАЙТЕ — РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
ПРИЄДНУЙТЕ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

для

ЖУРНАЛУ

„БАНДУРА“

ПЕРІОДИЧНІСТЬ ВИДАННЯ

журналу

„БАНДУРА“

залежить тільки від Вас!

Subscription in U.S. Dollars only.

The Bandura Magazine is an important
Journal devoted to Ukrainian folk music.
Urge your friends to subscribe today!

The Bandura Magazine cannot be
published without your support